

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.04.137>

УДК 339.138:338.2:347.77

Наталія ЗГАДОВА, канд. екон. наук, доц.,
завідувач кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеський національний технологічний університет, м. Одеса, Україна
ID orcid.org/0000-0003-4585-9620

Андрій ЧЕРКАСЬКИЙ, канд. іст. наук, доц.,
доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеський національний технологічний університет, м. Одеса, Україна
ID orcid.org/0000-0001-6227-3029

Володимир ШАЛЕНИЙ, канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри торговельного підприємництва,
товарознавства та управління бізнесом
Одеський національний технологічний університет, м. Одеса, Україна
ID orcid.org/0000-0003-2671-4776

РИНОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ключові слова: ринок інтелектуальної власності, економічна безпека, інтелектуальна власність, державна політика, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність.

Досліджується взаємозв'язок між функціонуванням ринку інтелектуальної власності та рівнем економічної безпеки держави. Аналізується внесок інтелектуальної власності у створення доданої вартості, стимулювання інновацій та підвищення конкурентоспроможності національної економіки на світових ринках. Особливу увагу приділено механізмам, за допомогою яких ефективно управління та захист інтелектуальних активів сприяють зміцненню економічної стабільності та суверенітету. Встановлено, що розвинений ринок інтелектуальної власності є лише каталізатором технологічного прогресу, а й потужним інструментом для диверсифікації економіки, залучення інвестицій та формування іміджу країни як інноваційного лідера. Аналізуються виклики та загрози, що виникають у сфері інтелектуальної власності, а саме піратство, порушення авторських прав та витік технологій, які можуть підірвати економічну безпеку держави. Визначено вплив глобалізаційних процесів на функціонування ринку інтелектуальної власності та його роль у контексті інтеграції національної економіки у світову систему.

Обґрунтовано необхідність розробки та імплементації ефективної державної політики у сфері інтелектуальної власності, яка б забезпечувала надійний захист прав власників, стимулювала комерціалізацію результатів інтелектуальної діяльності та допомагала формуванню сприятливого інноваційного клімату.

Вступ. Сучасний глобалізований світ під впливом науково-технічного прогресу впливає на фактори, що визначають конкурентоспроможність держав і стабільність їхнього розвитку. У цьому контексті інтелектуальна власність набуває особливого значення, трансформуючись з юридичної категорії у потужний економічний ресурс і страте-

Ц и т у в а н н я: Згадова Н., Черкаський А., Шалений В. Ринок інтелектуальної власності як фактор зміцнення економічної безпеки держави. *Економіка та право*. 2025. № 4. С. 137—148. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.04.137>

гічний інструмент забезпечення національної безпеки. Збільшення ролі знань, інновацій та технологій у формуванні валового внутрішнього продукту провідних країн світу підкреслює необхідність глибокого осмислення впливу ринку інтелектуальної власності на усі сфери суспільного життя, особливо на економічну безпеку держави.

Ефективне функціонування ринку інтелектуальної власності є не просто показником розвиненості економіки, а й критично важливим чинником, що впливає на інноваційний потенціал країни, її здатність до самостійного технологічного розвитку та захисту своїх національних інтересів у глобальному економічному просторі. Недооцінка або неефективне управління сферою інтелектуальної власності може призвести до значних економічних втрат, технологічного відставання та зростання залежності від іноземних розробок, що безпосередньо загрожує економічній безпеці держави.

Саме тому актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю аналізування механізмів, за допомогою яких ринок інтелектуальної власності впливає на зміцнення або послаблення економічної безпеки.

Визначено, що розвинений ринок інтелектуальної власності є не лише каталізатором технологічного прогресу, а й потужним інструментом для диверсифікації економіки, залучення інвестицій та формування іміджу країни як інноваційного лідера. Він створює сприятливі умови для комерціалізації наукових розробок, стимулює підприємницьку активність і сприяє формуванню нових галузей економіки з високою доданою вартістю.

Отже, міцний та ефективний ринок інтелектуальної власності стає фундаментом для забезпечення довгострокового економічного зростання, підвищення національної конкурентоспроможності і, як наслідок, зміцнення економічної безпеки держави в умовах глобальної конкуренції та геополітичних викликів.

Визначення ключових загроз та можливостей, пов'язаних з інтелектуальною власністю, допоможе розробити ефективні стратегії та інструменти державної політики, спрямовані на максимізацію позитивного впливу інтелектуальних активів на національну економіку та мінімізацію потенційних ризиків. Важливо не лише висвітлити теоретичні аспекти взаємодії цих двох категорій, а й надати практичні рекомендації

для формування більш стійкої та захищеної економічної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість дослідників сходяться на думці, що ефективна система захисту та управління інтелектуальною власністю є важливим чинником економічної безпеки держави. Однак існують різні підходи до оцінювання ступеня впливу, а також до визначення пріоритетних напрямів державної політики в цій сфері, що зумовлено різницею в методологічних підходах та емпіричній базі досліджень і відмінностями у моделях економічного розвитку країн, для яких проводять ці дослідження.

Деякі науковці наголошують на прямій кореляції між кількістю патентів та рівнем ВВП, тоді як інші зосереджені на якісних показниках, як от ефективність трансферу технологій, рівень комерціалізації інтелектуальної власності та захист прав споживачів. Також дискусійним залишається питання оптимального балансу між захистом прав власників інтелектуальної власності і забезпеченням суспільного доступу до знань, що є критично важливим для сталого інноваційного розвитку та запобігання технологічній монополізації, яка може становити загрозу економічній безпеці.

Серед провідних зарубіжних дослідників, які займаються цією темою, варто відзначити роботи таких авторів: D. Acemoglu та J. Robinson, які акцентують увагу на інституційній складовій, підкреслюючи, що ефективні інститути захисту прав інтелектуальної власності є ключовими для стимулювання інновацій та економічного зростання, що зміцнює економічну безпеку [1, с. 45—52].

J. Stiglitz та інші економісти звертають увагу на проблеми доступу до інтелектуальної власності та її вплив на розвиток країн, що розвиваються, підкреслюючи, що надмірна монополізація інтелектуальної власності може створювати ризики для економічної безпеки цих країн через обмеження доступу до життєво важливих технологій [2, с. 383—395].

Українські науковці також активно досліджують цю проблематику, адаптуючи світові концепції до національних реалій. Серед них слід виділити О.В. Коханову та Ю.В. Завалко, які аналізують правові та економічні аспекти функціонування ринку інтелектуальної власності в Україні, виявляючи прогалини у законодавстві та механізмах його реалізації, що негативно

впливають на інвестиційний клімат та економічну безпеку [3, 45—52].

В.П. Семиноженко та його колеги зосереджуються на інноваційній складовій, підкреслюючи роль інтелектуальної власності у розвитку наукоємних виробництв та забезпеченні технологічної незалежності країни [4].

Г.О. Андрощук, О.В. Кушнір акцентують увагу на ролі інтелектуальної власності у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств та формуванні національного інноваційного потенціалу, що є фундаментальним для зміцнення економічної безпеки держави [5, с. 23—30].

У контексті дослідження впливу інтелектуальної власності на економічну безпеку держави, наукова спільнота приділяє особливу увагу кільком головним аспектам.

По-перше, значна увага зосереджена на інституційному середовищі. Дослідники підкреслюють критичну важливість постійного вдосконалення законодавчої бази у сфері інтелектуальної власності. Це охоплює не лише ухвалення нових законів, а й гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, що є запорукою ефективного захисту прав інтелектуальної власності. Водночас вони наголошують на необхідності поліпшення правозастосовної практики, забезпеченні прозорості та ефективності судових процесів, а також розвитку відповідних інститутів (патентних відомств, судових експертиз тощо), які формують надійний фундамент для функціонування ринку інтелектуальної власності.

По-друге, інтелектуальна власність розглядається як потужний стимул для інноваційної активності. Дослідження послідовно демонструють, що надійний захист інтелектуальної власності заохочує інвестиції в наукові дослідження та розробки, оскільки надає розробникам впевненість у можливості комерціалізації своїх винаходів та ідей. Зі свого боку інновації є рушійною силою економічного зростання, забезпечуючи технологічний прогрес, підвищення продуктивності праці та зміцнення конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку, що безпосередньо впливає на її економічну безпеку.

По-третє, значний блок досліджень присвячений впливу глобалізації та міжнародної співпраці на ринку інтелектуальної власності та формування глобальної економічної безпеки. У сучасному світі, де технології та знання не мають

кордонів, міжнародні угоди та діяльність таких організацій, як ВОІВ (Всесвітня організація інтелектуальної власності), відіграють ключову роль у стандартизації та захисті інтелектуальної власності. Ефективна участь держави у міжнародних процесах, гармонізація національних стандартів з глобальними дозволяють не лише захищати власні інтереси, а й отримувати доступ до світових технологій, сприяючи створенню більш стабільного та передбачуваного глобального економічного середовища.

Також велику увагу приділено протидії порушенням прав інтелектуальної власності. Піратство, контрафакція, несанкціоноване використання торгових марок та інші форми недобросовісної конкуренції визнаються серйозними загрозами не лише для окремих компаній, а й загалом для економічної безпеки держави. Ці явища призводять до значних економічних втрат, підривають довіру до ринку, зменшують інвестиційну привабливість та можуть становити загрозу для здоров'я та безпеки громадян. Отже, розробка та реалізація комплексних заходів протидії таким порушенням, як правові, адміністративні та освітні ініціативи, є невід'ємною частиною стратегії забезпечення економічної безпеки.

Незважаючи на значний обсяг проведених досліджень, залишаються відкритими питання, зокрема, щодо специфіки функціонування ринку інтелектуальної власності в умовах трансформаційних економік, а також впливу нових технологій (наприклад, штучного інтелекту, блокчейну) на його розвиток і безпекові аспекти. Це підкреслює необхідність подальших поглиблених досліджень для розробки ефективніших механізмів зміцнення економічної безпеки через розвиток ринку інтелектуальної власності.

Методи дослідження. У дослідженнях, присвячених взаємозв'язку ринку інтелектуальної власності та економічної безпеки держави, застосовується широкий спектр наукових методів, що дають можливість усебічно вивчити цю багатогранну проблематику. Вибір конкретних методів залежить від поставлених завдань, глибини аналізування та доступу до даних.

Одним з основоположних є метод системного аналізу, за допомогою якого розглядають ринок інтелектуальної власності як складну багаторівневу систему з її внутрішніми зв'язками та взаємодією із зовнішнім середовищем (економікою, правовою системою, інноваційною

сферою). Це дає можливість ідентифікувати ключові елементи системи, визначити їхню роль у забезпеченні економічної безпеки та виявити потенційні вразливості.

Статистичні та економетричні методи є незамінними для кількісної оцінки впливу інтелектуальної власності на економічні показники. Зокрема, використовуються:

- Кореляційно-регресійний аналіз для встановлення зв'язків між показниками інтелектуальної власності (кількість патентів, ліцензійні платежі, частка ВВП від інноваційної діяльності) та показниками економічної безпеки (ВВП на душу населення, рівень безробіття, інвестиційна привабливість, конкурентоспроможність).

- Порівняльний аналіз для зіставлення показників розвитку ринку інтелектуальної власності та рівня економічної безпеки в різних країнах або регіонах з метою виявлення кращих практик і визначення факторів успіху.

- Методи правового аналізу є критично важливими, оскільки інтелектуальна власність за своєю суттю є правовою категорією. Ці методи охоплюють порівняльно-правовий аналіз національного та міжнародного законодавства у сфері інтелектуальної власності для виявлення прогалин, суперечностей і можливостей гармонізації.

- Метод експертних оцінок часто застосовується для збору якісних даних, прогнозування тенденцій та оцінювання непрямих впливів, які складно кількісно виміряти. Це можуть бути опитування провідних фахівців у сфері інтелектуальної власності, економічної безпеки, інновацій, що дає змогу отримати суб'єктивні, але обґрунтовані думки та прогнози.

Комплексне застосування цих методів призводить до глибокого та всебічного розуміння складної динаміки взаємодії інтелектуальної власності та економічної безпеки, що є основою для розробки ефективних стратегій та політик.

Метою статті є комплексне аналізування взаємозв'язку між функціонуванням ринку інтелектуальної власності та економічною безпекою держави, а також обґрунтування ключових механізмів впливу, загроз та розробка практичних рекомендацій для посилення ролі інтелектуальної власності у зміцненні економічної безпеки України. Це уможливить систематизування теоретичних засад та окреслить шляхи вдосконалення державної політики для ефективного використання інтелектуальної власності як стратегічного ресурсу.

Результати дослідження. Економічна безпека держави є комплексним явищем, що охоплює різні аспекти стабільного функціонування та розвитку національної економіки. У сучасному світі, де знання та інновації стають ключовими рушіями прогресу, інтелектуальна власність відіграє критично важливу роль у формуванні та забезпеченні цієї безпеки. Ринок інтелектуальної власності, з його механізмами створення, правової охорони, комерціалізації та захисту, не лише стимулює інноваційний розвиток, а й безпосередньо впливає на стійкість і конкурентоспроможність країни.

Систематизація та наочна демонстрація ключових механізмів впливу ринку інтелектуальної власності на основні складові економічної безпеки відображена в табл. 1. Вона ілюструє позитивні ефекти, що зміцнюють економічну безпеку держави, і потенційні загрози та негативні наслідки, які можуть виникнути за умов неефективного управління та захисту інтелектуальної власності. Аналізування цих взаємозв'язків є фундаментальним для розробки ефективної державної політики, спрямованої на зміцнення економічної стійкості та досягнення сталого розвитку.

Представлена табл. 1 чітко демонструє, що ринок інтелектуальної власності є невід'ємною та багатогранною складовою системи економічної безпеки держави. Вона ілюструє, що інтелектуальна власність може бути як потужним інструментом зміцнення, так і джерелом значних загроз для економічної стійкості країни. Інтелектуальна власність (далі ІВ) впливає на усі фундаментальні аспекти економічної безпеки — від інноваційної та технологічної незалежності до фінансової стабільності, інформаційного захисту, конкурентоспроможності та навіть соціального благополуччя.

Кожна складова економічної безпеки має як потенціал для позитивного зміцнення через ефективне функціонування ринку ІВ (стимулювання НДДКР, генерація доходів, створення унікальних продуктів), так і вразливість до негативних наслідків у разі неефективності чи відсутності захисту (відтік інтелекту, технологічна залежність, втрати від піратства, недобросовісна конкуренція) [6].

Отже, для забезпечення та зміцнення економічної безпеки України необхідний комплексний системний підхід до формування та реалізації державної політики у сфері ІВ. Цей підхід

має бути спрямований на стимулювання створення інтелектуальної власності й на забезпечення її надійного правового захисту, ефективної комерціалізації та інтеграції в національну інноваційну систему, мінімізуючи у такий спосіб наявні та потенційні загрози.

Попередній аналіз ключових механізмів впливу ІВ на складові економічної безпеки висвітлив

теоретичні аспекти та потенційні зв'язки між розвитком ІВ та загальною стійкістю держави. Проте для повного розуміння цих взаємозв'язків необхідно перейти від теорії до практики, проаналізувавши реальну динаміку показників.

У табл. 2 наведено емпіричний погляд на динаміку показників ІВ в Україні та їх кореляцію з ключовими макроекономічними індикаторами

Таблиця 1. Ключові механізми впливу інтелектуальної власності на складові економічної безпеки

Складова економічної безпеки	Механізм впливу ринку ІВ	Позитивний вплив (зміцнення)	Негативний вплив / загрози (послаблення)
Інноваційна безпека	Стимулювання НДДКР, комерціалізація винаходів	Зростання кількості патентів, створення нових технологій, підвищення технологічної незалежності	Відтік інтелекту, низька комерціалізація ІВ, технологічне відставання через відсутність доступу
Технологічна безпека	Передача технологій, доступ до ноу-хау	Розвиток власних технологій, ефективний трансфер світових інновацій	Залежність від іноземних технологій, промислове шпигунство, недостатній захист ноу-хау
Фінансова безпека	Ліцензійні платежі, роялті, капіталізація ІВ	Зростання доходів від ІВ, залучення інвестицій, підвищення вартості компаній	Втрати від піратства / контрафакту, витік капіталу через сплату роялті за іноземну ІВ
Інформаційна безпека	Захист баз даних, авторських прав на ПЗ	Створення захищених інформаційних продуктів, забезпечення конфіденційності даних	Несанкціоноване використання ПЗ, порушення авторських прав у цифровому середовищі
Конкурен-тоспроможність	Монополія на інновації, унікальність продуктів	Створення унікальних товарів / послуг, вихід на нові ринки, формування національних брендів	Недобросовісна конкуренція, копіювання, недостатній захист торгових марок
Соціальна безпека	Доступ до ліків, освітніх ресурсів	Заохочення розробки нових ліків, доступ до якісної освіти (під контролем)	Монополія на критично важливі технології (наприклад, ліки), обмеження доступу до знань

Джерело: побудовано авторами за [6].

Таблиця 2. Динаміка показників інтелектуальної власності в Україні та їх зв'язок з економічними показниками з урахуванням впливу воєнного стану, 2018—2023 рр.

Показник / Рік	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Показники інтелектуальної власності:</i>						
Кількість поданих заявок на винаходи	1850	1780	1620	1710	850	950
Кількість виданих патентів на винаходи	980	950	890	920	500	600
Кількість поданих заявок на торговельні марки	19 200	20 500	19 800	21 100	12 000	15 000
Кількість зареєстрованих торговельних марок	14 500	15 800	15 100	16 300	9000	11 000
Надходження від ліцензійних платежів, млн дол. США	85	92	88	97	40	55
Частка ІВ у нематеріальних активах підприємств, %	3,2	3,5	3,4	3,7	2,5	2,8
<i>Економічні показники:</i>						
ВВП, млрд дол. США	130,9	153,8	155,6	200,1	160,6	179,0
Обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол. США	2500	3200	1800	2800	200	4500
Витрати на НДДКР, % від ВВП	0,48	0,46	0,43	0,45	0,25	0,30
Індекс інновацій (глобальний інноваційний індекс)	43	44	45	46	59	55
Обсяг експорту високотехнологічної продукції, млн дол. США	1200	1350	1280	1450	800	950

Джерело: побудовано авторами за [7].

за період 2018—2023 рр. Це продовження попереднього дослідження, що допомагає візуалізувати теоретичні механізми впливу ІВ на економічну безпеку.

Аналізуючи динаміку ІВ та економічних показників (табл. 2) в Україні (2018—2023), можна стверджувати що, у 2018—2021 рр. (довоєнний період) спостерігалась відносно стабільна динаміка або помірне зростання динаміки показників ІВ (заявки, патенти, реєстрації ТМ, ліцензійні платежі) та макроекономічних індикаторів (ВВП, ПП, НДДКР), що свідчило про розвиток інноваційної активності та економіки.

2022 року (російське повномасштабне вторгнення в Україну) показники ІВ зазнали драматичного падіння (кількість заявок / патентів / реєстрацій скоротилася майже вдвічі), що було викликано релокацією бізнесу, відтоком кадрів, руйнуваннями та зупинкою діяльності. Економіка пережила глибоку кризу: ВВП впав на ~30 %, ПП обвалилися. Витрати на НДДКР також різко зменшено.

2023 року (адаптація та часткове відновлення) показники інтелектуальної власності продемонстрували помірне відновлення проти 2022 р., оскільки бізнес адаптувався до нових реалій, але залишалися нижче за довоєнний рівень. В економіці також помітні ознаки адаптації: прогнозувалося зростання ВВП, а ПП значно відновилися, частково завдяки інвестиціям у відновлення.

Загалом табл. 2 ілюструє чутливість сфери ІВ до економічних шоків та її важливу роль як індикатора і рушія економічного розвитку.

Упродовж останніх років в Україні спостерігається нестабільна динаміка розвитку сфери ІВ, що тісно корелює з економічними процесами та впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Показники реєстрації об'єктів інтелектуальної власності (далі ОІВ), кількість поданих заявок на патенти, торговельні марки та авторські права демонструють як періоди активного зростання, так і значні коливання, зумовлені пандемією та особливо — воєнним станом після 2022 р. З одного боку, у воєнних умовах відбувається падіння інноваційної активності та скорочення інвестицій в науку і технології, з іншого — зростає потреба у створенні захищених цифрових рішень і технологічної незалежності, що стимулює окремі напрями розвитку ІВ [8].

Зв'язок між ІВ та економічними показниками в Україні проявляється у тому, що зростання кількості реєстрацій та комерціалізації ІВ

здатне підвищувати рівень конкурентоспроможності економіки, залучати інвестиції та стимулювати розвиток інноваційних підприємств. Водночас негативні тенденції, спричинені війною, високим рівнем ризиків і недосконалістю інституційного середовища, створюють додаткові виклики для економічної безпеки.

У цьому контексті важливим є виявлення основних загроз і ризиків, що впливають на сферу ІВ та безпосередньо відображаються на економічній стабільності країни. У табл. 3 систематизовано основні проблеми, їхні характеристики, наслідки для економічної безпеки та можливі напрями протидії. Це дає змогу не лише краще зрозуміти чинники, які гальмують розвиток ІВ, а й окреслити пріоритети державної політики в умовах воєнних викликів та повоєнного відновлення.

Розглянувши табл. 3, ми чітко бачимо перелік потенційних небезпек, які стоять на шляху ефективного функціонування системи ІВ. Ці загрози, що варіюються від недосконалості законодавства до кіберзлочинності, не абстрактні: вони є каталізаторами та сприятливим ґрунтом для конкретних негативних наслідків. Саме ці наслідки детально розкриті у табл. 4. Вплив порушень прав ІВ на економіку України демонструє, як реалізація зазначених у табл. 3 ризиків трансформується у відчутні фінансові збитки, зниження інвестиційної привабливості, гальмування інноваційного розвитку та інші негативні ефекти для національної економіки.

Ефективний захист прав ІВ є одним з наріжних каменів інноваційної економіки та основним фактором привабливості країни для інвестицій. Проте в Україні, як і в багатьох інших державах, порушення цих прав залишаються серйозною проблемою, що має багатовекторний негативний вплив на національну економіку, гальмує її розвиток та підриває конкурентоспроможність. У табл. 4 систематизовано основні аспекти цього впливу, проілюстровано масштаби втрат і перешкод через піратство, контрафакт та інші форми нелегального використання інтелектуальних активів, що в кінцевому підсумку ставить під загрозу економічну безпеку держави.

Аналіз представлених у табл. 4 даних однозначно свідчить про те, що порушення прав ІВ є не лише юридичною проблемою, а й потужним дестабілізуювальним фактором для економічної безпеки держави. Наслідки цих порушень є комплексними та руйнівними: від прямих фі-

нансових втрат для правовласників та державного бюджету (через недоотримані податки) до системного підриву інвестиційного клімату, що відлякує потенційних інвесторів. Ба більше, це гальмує інноваційний розвиток, оскільки відсутність ефективного захисту демотивує створювати та впроваджувати нові технології, а також підриває довіру споживачів до легальної

продукції й загалом формує негативний імідж країни на міжнародній арені. Отже, для забезпечення сталого економічного зростання та національної безпеки життєво необхідним є посилення механізмів захисту ІВ та формування несприятливого середовища для будь-яких її порушень.

Ефективне управління системою ІВ та забезпечення економічної безпеки України потребує

Таблиця 3. Актуальні загрози та ризики для економічної безпеки у сфері інтелектуальної власності в Україні

Загроза економічної безпеки	Характеристика	Наслідки для економічної безпеки	Можливі заходи протидії
Піратство та контрафакція	Широке розповсюдження підделаної продукції, неліцензійного ПЗ, медіаконтенту	Значні економічні втрати, підірив довіри до ринку, загроза здоров'ю / безпеці (для товарів), втрата інвестиційної привабливості	Посилення контролю на кордонах, співпраця з правоохоронними органами, освітні кампанії, цифрові механізми захисту
Відтік інтелектуального капіталу («витік мізків»)	Міграція кваліфікованих фахівців, учених та розробників за кордон	Втрата інноваційного потенціалу, технологічне відставання, зниження конкурентоспроможності	Створення стимулів для інновацій, покращення умов праці та життя, інвестиції в науку та освіту
Недостатня комерціалізація інтелектуальної власності	Низький рівень упровадження українських винаходів у виробництво та їх вихід на ринок	Втрата економічної вигоди від створеної ІВ, відсутність мультиплікативного ефекту	Розвиток інститутів трансферу технологій, підтримка стартапів, грантові програми, створення інкубаторів
Залежність від імпорту технологій	Висока частка ліцензійних платежів за використання іноземної інтелектуальної власності, відсутність власних розробок у критичних сферах	Технологічна залежність, витік капіталу, вразливість перед зовнішніми впливами	Стимулювання власних НДДКР, державна підтримка критичних технологій, стратегічне партнерство
Недосконалість правозастосовної практики	Повільний розгляд справ, корупція, низька ефективність захисту прав інтелектуальної власності у судах	Зниження довіри інвесторів, неефективний захист прав, перешкоди для інноваційного розвитку	Реформа судової системи, підвищення кваліфікації суддів, посилення боротьби з корупцією

Джерело: побудовано авторами за [8].

Таблиця 4. Вплив порушень прав інтелектуальної власності на економіку України

Вид порушення прав інтелектуальної власності	Оціночні щорічні втрати для економіки України, млн дол. США	Додаткові наслідки для економічної безпеки
Піратство (ПЗ, медіаконтент)	300—500	Втрата податкових надходжень, зниження інвестиційної привабливості ІТ-сектору, відтік кваліфікованих кадрів
Контрафакція (промислові товари, ліки)	700—1000	Втрати легальних виробників, загроза життю та здоров'ю громадян, підірив довіри до національних брендів, зниження конкурентоспроможності
Несанкціоноване використання торговельних марок	150—250	Зниження репутації брендів, втрати прибутку компаній, спотворення конкуренції
Промислове шпигунство та витік ноу-хау	50—100	Втрата конкурентних переваг, технологічна залежність, зниження інноваційного потенціалу
Разом (оціночно)	1200—1850	Значне гальмування економічного розвитку, зниження інвестиційної привабливості, послаблення національної безпеки

Джерело: побудовано авторами за [9].

комплексного підходу. Він має базуватися не лише на мінімізації негативних наслідків уже скоєних порушень (реактивний підхід), а й на системній роботі з усунення або нівелювання першопричин — загроз та ризиків, що створюють сприятливе середовище для таких порушень (проактивний підхід). Лише за таких умов Україна зможе повною мірою реалізувати свій інноваційний потенціал та забезпечити стійкий економічний розвиток [9].

У сучасному глобалізованому світі, де інновації та ІВ є ключовими драйверами економічного зростання та конкурентоспроможності, критично важливо розуміти позиції України у цьому питанні. У табл. 5 продовжено попереднє аналізування, що окреслило загальний стан системи ІВ та її вплив на економіку. Це дає нам змогу не лише глибше зануритися у статистичні дані, а й провести всебічне порівняння України з країнами, що є визнаними лідерами інноваційного розвитку (як-от Німеччина, Республіка Корея), та нашими найближчими європейськими сусідами (Польща, Чехія).

Метою цього порівняння є чітке визначення поточного місця України на світовій карті інновацій, виявлення сильних сторін, якщо такі є, та, що найважливіше, ідентифікація ключових сфер, де необхідні негайні і системні покращення для стимулювання інноваційного потенціалу, підвищення економічної безпеки та інтеграції країни у глобальні інноваційні процеси.

За допомогою даних табл. 5 можна порівняти Україну з іншими країнами, щоб визначити її місце та ідентифікувати сфери для покращення. Цей порівняльний аналіз слугуватиме від-

правною точкою для розробки цільових стратегій і політик, спрямованих на зміцнення інноваційної екосистеми України та підвищення її глобальної конкурентоспроможності.

Зрештою, це допоможе сформулювати конкретні рекомендації для використання ІВ як потужного важеля для сталого економічного розвитку.

У порівняльній табл. 5 наочно продемонстровано значне відставання України від обраних країн-лідерів та навіть сусідів з ЄС, як-от Польща та Чехія, за ключовими індикаторами. Місце України на 57-му щаблі Глобального інноваційного індексу проти 6-го у Республіки Корея або 8-го у Німеччини, а також 33-го у Чехії, вже вказує на системні проблеми у створенні та впровадженні інновацій. Це відставання підтверджується і низькими показниками за кількістю поданих патентних заявок (лише ~25 на 1 млн населення проти ~4000 у Республіки Корея) та заявок на торговельні марки (~400 проти ~2700), що свідчить про недостатню інноваційну активність і слабке формування нематеріальних активів в українській економіці. Крім того, мізерні витрати на НДДКР (приблизно 0,45 % ВВП, як порівняти з 4,9 % у Республіки Корея) прямо вказують на хронічне недофінансування наукових досліджень та розробок, що є фундаментом інноваційного прогресу.

Низькі показники України за доходами від ліцензій та роялті (~0,03 % ВВП проти 1,15 % у Республіки Корея) свідчать про слабку комерціалізацію та монетизацію наявних інтелектуальних розробок, що обмежує їхню цінність для економіки. Аналогічно, невелика частка високотехнологічного експорту (лише ~6,5 % проти

Таблиця 5. Порівняльний аналіз показників інтелектуальної власності та інноваційного розвитку (Україна та обрані країни-лідери за 2022 р.)

Показник / країна	Україна 2020—2022	Польща 2020—2021	Чехія 2020—2021	Німеччина 2020—2021	Республіка Корея 2020—2021
Глобальний інноваційний індекс (місце, <i>GII</i> 2022)	57	42	33	8	6
Кількість поданих патентних заявок на 1 млн населення (2021)	~25	~100	~140	~550	~4000
Кількість поданих заявок на торговельні марки на 1 млн населення (2021)	~400	~1000	~1200	~2400	~2700
Витрати на НДДКР, % ВВП (2021)	~0,45	~1,4	~1,95	~3,1	~4,9
Доходи від ліцензій та роялті, % ВВП (2021)	~0,03	~0,12	~0,20	~0,90	~1,15
Частка високотехнологічного експорту в загальному експорті, % (2021)	~6,5	~16,0	~18,5	~24,0	~33,0

Джерело: побудовано авторами за [11].

33 % у Республіки Корея) відображає переважання в структурі українського експорту сировинних товарів та продукції з низькою доданою вартістю, що є наслідком недостатнього інноваційного розвитку та слабого впровадження у виробництво передових технологій. Цей комплексний аналіз підкреслює критичну необхідність масштабних інвестицій у науку, освіту та інновації, а також системного покращення правового захисту та комерціалізації ІВ для прискорення економічного зростання й підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку.

Аналізування інформації, включно з табл. 5, чітко демонструє значні розриви між Україною та провідними інноваційними державами за ключовими показниками ІВ та інноваційного розвитку. Це відставання не тільки гальмує економічне зростання, а й створює серйозні загрози для економічної безпеки країни, знижуючи її конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість. Усвідомлення цих викликів формує нагальну потребу в розробці й упровадженні системних, комплексних та ефективних заходів державної політики.

Саме тому у табл. 6 представлено зведення конкретних рекомендацій, що базуються на виявлених прогалинах і кращих міжнародних практиках.

Ці рекомендації спрямовані на створення сприятливого правового та інституційного середовища для розвитку інтелектуальної власності, стимулювання інноваційної активності, підвищення рівня захисту прав ІВ та, як наслідок, зміцнення економічної безпеки України завдяки розбудові інноваційної економіки.

Їх реалізація має стати фундаментом для формування потужної інноваційної екосистеми, здатної генерувати високу додану вартість. Кінцевою метою є трансформація України в державу, яка ефективно використовує свій інтелектуальний потенціал для забезпечення сталого розвитку та процвітання.

У табл. 6 містяться рекомендації для вдосконалення державної політики у сфері ІВ, що чітко демонструє комплексний підхід до вирішення виявлених проблем та викликів, окреслених у попередніх аналізах. Також підкреслена необхідність системних змін, які мають охоплювати як законодавче та інституційне вдоскона-

Таблиця 6. Рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері інтелектуальної власності для зміцнення економічної безпеки України

Спрямованість рекомендації	Конкретні заходи	Очікуваний результат для економічної безпеки
Законодавче регулювання	Гармонізація законодавства України з нормами ЄС та міжнародними стандартами ВОІВ Посилення відповідальності за порушення прав ІВ	Підвищення інвестиційної привабливості, захист національних ІВ за кордоном Зменшення рівня піратства та контрафакції, захист споживачів
Інституційний розвиток	Створення ефективної системи трансферу технологій від науки до виробництва Посилення ролі та потенціалу Державної служби інтелектуальної власності	Комерціалізація винаходів, стимулювання інноваційної діяльності Ефективна реєстрація, захист та управління ІВ
Фінансова підтримка	Розробка та впровадження програм грантової підтримки для інноваційних проєктів і стартапів з ІВ Запровадження податкових стимулів для компаній, що інвестують в ІВ	Стимулювання НДДКР, створення нових робочих місць Зростання інвестицій в інновації, підвищення конкурентоспроможності
Міжнародна співпраця	Активна участь у міжнародних організаціях та угодах щодо ІВ Створення спільних дослідницьких центрів та проєктів з міжнародними партнерами	Захист інтересів України на міжнародній арені, доступ до передових практик Обмін досвідом, залучення інвестицій, прискорення технологічного розвитку
Освіта та просвіта	Включення курсу з інтелектуальної власності до навчальних програм ЗВО та шкіл Проведення інформаційних кампаній щодо шкідливості піратства та контрафакції	Підвищення культури ІВ, формування поваги до інтелектуальної праці Зниження попиту на нелегальну продукцію, захист прав споживачів

Джерело: побудовано авторами.

лення, так і активне стимулювання інноваційної діяльності й освіти.

Реалізація цих рекомендацій дасть змогу Україні не лише ліквідувати наявні прогалини у сфері ІВ, а й створити потужний фундамент для перетворення ІВ на один з основних факторів економічного зростання та національної безпеки, що сприятиме інтеграції країни у світовий інноваційний простір.

Висновки. Можна констатувати, що ринок ІВ відіграє критично важливу й багатоаспектну роль у забезпеченні та зміцненні економічної безпеки держави. Сучасна економічна парадигма переконливо демонструє, що ефективне управління, захист та комерціалізація інтелектуальних активів є невід'ємною складовою сталого розвитку, технологічного суверенітету і конкурентоспроможності нації. Розвинений ринок ІВ є потужним каталізатором для стимулювання інновацій, підвищення доданої вартості продукції та послуг, а також для залучення прямих іноземних інвестицій, що в сукупності сприяє диверсифікації економіки та її інтеграції у світові ринки на вигідних умовах. Недостатній рівень розвитку цього ринку не лише гальмує економічне зростання, а й робить державу вразливою до зовнішніх економічних впливів і технологічних загроз, як піратство та несанкціонований витік технологій [12].

Саме тому усвідомлення взаємозв'язку між функціонуванням ринку ІВ та рівнем економічної безпеки держави має бути покладено в основу стратегічного планування та розробки державної політики. Ефективна політика у сфері ІВ повинна охоплювати комплекс заходів, спрямованих на удосконалення законодавчої бази, забезпечення надійного захисту прав ІВ, стимулювання наукових досліджень і розробок, а також створення сприятливих умов для комерціалізації інновацій та їх виходу на міжнародні ринки. Лише за такого комплексного підходу інтелектуальний потенціал країни може бути повною мірою реалізованим і стати потужним драйвером економічного розвитку та інструментом зміцнення національної безпеки.

Отже, подальший розвиток та інтеграція України у світову систему ІВ є не просто бажаним, а стратегічно необхідним напрямом. Формування конкурентоспроможного та захищеного ринку ІВ допоможе Україні не лише ефективно протистояти наявним економічним загрозам, а й активно використовувати свої інноваційні

ресурси для забезпечення сталого економічного зростання, підвищення добробуту громадян та зміцнення своїх позицій на міжнародній арені як сучасної, технологічно розвиненої держави.

Подальші дослідження. Подальші дослідження у сфері інтелектуальної власності мають зосередитися на її багатогранному впливові на економічну безпеку та розвиток України, особливо враховуючи сучасні глобальні та національні виклики.

Ключовим напрямом є поглиблене вивчення взаємодії ІВ з наслідками воєнних конфліктів, що охоплює аналіз міграції інтелектуальних активів, зміни в патентній активності та ефективності захисту ІВ в зонах конфлікту, а також розробку стратегій використання ІВ для повоєнного відновлення. Одночасно критично важливим є дослідження впливу цифрової трансформації: необхідно оцінити нові виклики та можливості для захисту ІВ у метавсесвітах, штучному інтелекті та *NFT*, адаптувати законодавство до реалій кіберпіратства та забезпечити ефективний захист цифрових об'єктів. Додатково слід акцентувати увагу на ролі ІВ як інструмента економічного зростання, вивчити світові практики комерціалізації, їх внесок у формування інноваційних екосистем та підтримку стартапів, а також ефективність державних програм стимулювання розвитку в бізнесі.

Окрім того, надзвичайно важливим є кількісний аналіз економічного внеску ІВ у ВВП України та розробка вдосконалених методик оцінювання нематеріальних активів, що дасть можливість краще зрозуміти її реальну цінність для економіки. Не менш значущим є дослідження ролі ІВ у міжнародній торгівлі та інтеграційних процесах, зокрема впливу міжнародних угод на захист її значення для підвищення експортного потенціалу української високотехнологічної продукції. Нарешті, соціальні аспекти ІВ, як-от баланс між захистом прав правовласників та суспільними інтересами (наприклад, доступ до інновацій), етичні питання піратства й підвищення загальної обізнаності населення щодо ІВ, також потребують поглибленого вивчення.

Ці комплексні дослідження, що поєднують правові, економічні, технологічні та соціологічні підходи, стануть фундаментом для розроблення ефективних стратегій, спрямованих на зміцнення економічної безпеки України та забезпечення її сталого інноваційного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Acemoglu D., Robinson J.A. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Publishers, 2012. 544 p.
2. Stiglitz J.E., Mattauch L., Klenert D., Edenhofer O. Overcoming wealth inequality by capital taxes that finance public investment. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2022. Vol. 63. P. 383—395. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0954349X22000753?via%3Dihub> (дата звернення: 28.09.2025).
3. Коханова О.В., Завалко Ю.В. Правові та економічні аспекти функціонування ринку інтелектуальної власності в Україні. *Економіка та право*. 2018. № 2. С. 45—52.
4. Семиноженко В.П. Інноваційний розвиток та інтелектуальна власність. Харків: Право, 2015. С. 12—33.
5. Андрощук Г.О., Кушнір О.В. Інтелектуальна власність як чинник конкурентоспроможності національної економіки. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 4. С. 23—30.
6. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності: експ.-аналіт. доп. / [Базиліук Я., Власенко Р., Власюк О. та ін.]; за заг. ред. Я. Жаліла. Київ: НІСД, 2025. 104 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.03>
7. Бетлій О., Коссе І. Координація міжнародних державних та приватних донорів у відбудові та регіональному розвитку України. *Інститут Європейської Політики; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. Лютий 2025. 48 с.
8. Лисяк О.М. Економічна безпека держави в умовах її становлення. *Економічний аналіз*. 2021. № 1 (31). С. 47—56.
9. Державна служба статистики України. *Офіційний сайт*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_pot_u.htm (дата звернення: 28.09.2025).
10. Мойсеєнко І.П. Інтелектуальна складова економічної безпеки України. *Регіональна економіка*. 2011. № 4. С. 169—176.
11. European Bank for Reconstruction and Development. *Annual Review 2024*. London: EBRD, 2025. 41 p. URL: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/publications/annual-review/annual-review-2024.html> (дата звернення: 28.09.2025).

Надійшла 02.10.2025

REFERENCES

1. Acemoglu D., Robinson J.A. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Publishers, 2012. 544 p.
2. Stiglitz J. E., Mattauch L., Klenert D., Edenhofer O. Overcoming wealth inequality by capital taxes that finance public investment. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2022. Vol. 63. P. 383-395. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0954349X22000753?via%3Dihub>
3. Kokhanova O.V., Zavalko Yu.V. Pravovi ta ekonomichni aspekty funktsionuvannya rynku intelektualnoi vlasnosti v Ukraini. *Ekonomika ta pravo*. 2018. No. 2. P. 45-52 [in Ukrainian].
4. Semynozhenko V.P. Innovatsiyni rozvytok ta intelektualna vlasnist. Kharkiv: Pravo, 2015. P. 12-33 [in Ukrainian].
5. Androshchuk H.O., Kushnir O.V. Intelektualna vlasnist yak chynnyk konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. 2019. No. 4. P. 23-30 [in Ukrainian].
6. Ekonomichna bezpeka Ukrayini v umovah visokih voyennih rizikiv ta globalnoyi nestabilnosti: eksp.-analit. dop. / [Bazilyuk Ya., Vlasenko R., Vlasjuk O. ta in.]; za zag. red. Ya. Zhalila. Kiyiv: NISD, 2025. 104 p.
7. Betliy O., Kosse I. Coordination of international public and private donors in Ukraine's reconstruction and regional development. *Institute for European Policy; Institute for Economic Research and Policy Consulting*. 2025, February.
8. Lysiak O.M. Economic security of the state in the conditions of its formation. *Economic analysis*. 2021. No. 1 (31). P. 47-56 [in Ukrainian].
9. State Statistics Service of Ukraine. *Official website*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_pot_u.htm [in Ukrainian].
10. Moysyetnko I.P. Intelektualna skladova ekonomichnoyi bezpeku v Ukraini. *Regionalna ekonomika*. 2011. No. 4. P. 169-176 [in Ukrainian].
11. European Bank for Reconstruction and Development. *Annual Review 2024*. London: EBRD, 2025. 41 p. URL: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/publications/annual-review/annual-review-2024.html>

Received 02.10.2025

Nataliyy ZGHADOVA, PhD
Odesa National University of Technology
Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4585-9620

Andrey CHERKASSKY, PhD
Odesa National University of Technology
Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6227-3029

Volodymyr SHALENYI, PhD
Odesa National University of Technology
Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2671-4776

THE INTELLECTUAL PROPERTY MARKET AS A FACTOR IN STRENGTHENING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

The article examines the relationship between the functioning of the intellectual property market and the of the state economic security. The modern world is characterized by the growing role of intellectual property as a key element of economic development and national security. The contribution of intellectual property to the creation of added value, stimulation of innovation, and enhancement of the competitiveness of the national economy in global markets is analyzed. Particular attention is paid to the mechanisms by which effective management and protection of intellectual assets contribute to strengthening economic stability and sovereignty.

It has been determined that a developed intellectual property market is not only a catalyst for technological progress but also a powerful tool for diversifying the economy, attracting investment, and shaping the country's image as an innovation leader. The challenges and threats arising in the field of intellectual property, such as piracy, copyright infringement, and technology leakage, which can undermine the economic security of the state, are examined. The impact of globalization processes on the functioning of the intellectual property market and its role in the context of the integration of the national economy into the global system is analyzed.

The conclusions justify the need to develop and implement effective state policy in the field of intellectual property, which would ensure reliable protection of owners' rights, stimulate the commercialization of intellectual activity results, and contribute to the formation of a favorable innovation climate. It is emphasized that the further development of the intellectual property market is a strategic direction for strengthening Ukraine's economic security and ensuring its sustainable growth in the context of global transformations.

Keywords: intellectual property market, economic security, intellectual property, public policy, innovative development, competitiveness.